1941 елның 22 июнендә Берлин шәһәрендә империя чит ил эшләре министры Иоаким Риббентроп ССРБнең Алманиядәге илчесе Владимир Деканозовка сугыш игълан итү турында нота бирә. 22 июньнең иртә таңында артиллерия һәм авиация хәзерлегеннән соң алман гаскәрләре ССРБ чиген үтеп чыгалар. Моннан соң Алманиянең ССРБдәге илчесе Вернер фон дер Шуленбург чит ил эшләре буенча халык комиссары Вячеслав Молотовка килә.

Кан коюлы һәм җимергеч сугышның соңгы бәрелешләреннән безне 70 ел вакыт аерып тора. 70 нче тапкыр туган җиребезгә тыныч яз килә.

Бөек Ватан сугышы ераклашкан саен Җиңү көненең әһәмияте халкыбыз хәтерендә тагын да арта бара. Әлеге сугыш илебез өчен гаять зур сынау булды. Совет халкы үз Ватанының азатлыгы, киләчәк буыннарның тынычлыгы өчен 47 ай буена яки 1418 көн һәм төн дәвамында авыр, канлы сугыш алып бара. Мәскәү һәм Сталинград янында, Курск дугасында, Днепрда һәм Ленинград тирәсендә, Белоруссиядә, Молдавиядә һәм Заполярьеда, Кырымда һәм Кавказда, Висла, Дунай, Одер һәм Эльба буйларындагы дәһшәтле сугышлар совет халкына җиңү алып килә. Әмма без Җиңү өчен бик кыйммәт түләдек. Сугышның һәр тәүлегендә уртача 20869 кешенең гомере өзелгән яки сугыш юлының һәр метрында 15 солдатыбыз ятып калган. 1418 тәүлеккә сузылган әлеге сугыш 22 млн кв м мәйдандагы тереклекне көйдергән, 1710 шәһәрне, 70 мең авылны көл иткән, 27 млн кешенең гомерен өзгән, берничә миллионын гарип калдырган, 32 меңгә якын сәнәгать предприятиесен хәрабә хәленә китергән!..

27 миллион баласын
Югалтты яуда Ватан...
Әй, дөнья, булма битараф,
Күңелгә текәп кара:
27 миллион җөй анда,
27 миллион яра.

22

МӘСКӘҮ ӨЧЕН СУГЫШ

30 сентябрь 1941 - 4 декабрь 1941 — Бөек Ватан сугышы вакытындагы Мәскәү территорияләрендә саклану операциясе. Мәскәү юнәлешендә ССРБ һәм Алмания гаскәрләре арасында сугыш: 30 сентябрь - 4 декабрь 1941 - саклану чоры, 5 декабрь - 20 апрель 1942 совет гаскәрләренең һөҗүме. “Барбаросса” операциясе буенча ССРБ башкаласы Мәскәүне яулап алу - төп хәрби, сәяси максат булып карала. Алман һәм көнбатыш хәрби тарихында шушы сугыш "Тайфун операциясе" дип йөртелә.

30 сентябрьдә Мәскәү стратегик саклану операциясе (30 сентябрь — 5 декабрь 1941 ел) башланды.

Алман гаскәрлеге Мәскәүне алуны максат куеп «Тайфун» операциясен гамәлгә ашыра башлый.

«Үзәк» армия төркеменең Гудериан 2 нче танк төркеме Андрей Ерёменко Брянск фронтының 13 нче армия саклануын бөтен тирәнлеккә өзә һәм 60 км алга күчә. 1 октябрьгә 24 нче мотокорпус Севскны басып ала. 1941 ел октябренең беренче атнасында сан ягыннан өстен булган алманнар берничә юнәлештә фронтны өзәләр. Ачылган урыннарга танк дивизияләре керәләр. Көнбатыш, Брянск һәм Резерв фронтларының төп көчләре чолганышка эләгә (1 млн якын кеше һәлак була һәм әсирлеккә эләгә). «Үзәк» армия төркеме Көнбатыш һәм Резерв фронтлар гаскәрләргә китереп бәрде. 3 нче танк төркеме Калининны басып алды. Катлаулы хәл туа. Германия танклары тизлек белән башкалага якынлашалар.

15 октябрьне Николай Ватутинның оператив төркеме Калининның якынлашу юлыннарына чыкты һәм шәһәрнең төньяк-көнбатыш өлешендә юк итәргә максат белән дошманга һөҗүмгә күчте. Алман гаскәрләре Малоярославец һәм Можайскны басып алдылар. Можайскны кайтарырга кат-кат омтылулар уңай нәтиҗәләр бирмәделәр.

24 октябрь. Көнбатыш фронт 33 нче һәм 43 нче армияләр гаскәрләре Нара елгасында дошман һөҗүмен туктаттылар. Алман 43 нче армия корпусы Ока елгасындагы Биләүне басып алды.

16 ноябрьдә алман гаскәрләре, Мәскәүне төньяк-көнбатыштан һәм көньяк-көнбатыштан камап алу максаты белән, Мәскәүгә һөҗүмнең икенче этабын башлаганнар. 16 ноябрь. Туладан көньяграк алман 2 нче танк армиясе Богородицкны басып алды.

1941 елның 20 ноябрендә Алман 2 нче танклар армиясе Дедиловоны һәм Сталиногорскны басып алды. Алман 18 нче танклар дивизиясе авыр урам сугышларыннан соң, совет гаскәрләренең контрһөҗүмнәренә карамастан, Ефремов шәһәрен басып алды һәм аны тотып калды.

1941 елның 22 ноябрендә дошманның танклары Клин шәһәренә төньяктан бәреп керделәр.

1941 елның 5 декабрендә 20 нче армия (Андрей Власов) алман 4 нче танк армиясенең (Эрих Һөпнер) частьларен Красная Поляна авылы районында (Кремльдән 27 км) туктатты.

СТАЛИНГРАД СУГЫШЫ

17 июль 1942 - 2 февраль 1943 — Совет гаскәрләре тарафыннан Сталинград шәһәрен саклау һәм алманнар, аларның союздашлары Дон-Идел елгалары арасындагы гаскәр төркеме тар-мар ителү, Бөек Ватан сугышында Кызыл Гаскәрнең хәлиткеч җиңүе. Икенче бөтендөнья сугышының иң зур коры җир сугышы.

Мәскәү янындагы сугышта җиңелгәннән соң фашист Алманиясе төп тәэмин итү юлын - Идел елгасын алу карарын 1942 елда кабул итә. Төп һөҗүмне Сталинградка каршы юнәлткән.

23 августта шәһәрне утка тотудан соң 40 мең Совет кешесе үтерелгән, шәһәр биналарының яртысыннан артыгы юк ителгән, Сталинградтан хәрәбәләр генә калган.
Сентябрь аенда фашистлар Сталинград эченә һөҗүм итеп кергәннәр. Һәр бина, йорт өчен каты сугыш барган. Павлов йорты, Тәгәрмән өчен сугышлар тарихта мәңгелеккә калган.

Василий Чуйков җитәкчелегендә 62 нче гаскәр һәр йорт өчен батырлык күрсәтеп сугышкан һәм һәр көнне тупка тотуга, ачлыкка, салкынга карамастан, Сталинград шәһәреннән чигенмәгән. Василий Чуйков фашист гаскәрләренә Идел буйларында берегергә мөмкинлек бирмәгән.

Чуйков гаскәре батырлыгы Совет хәрби башлыгына "Уран" каршы һөҗүм операциясен гамәлгә ашырырга биргән. 1942 елның 19 ноябрендә "Уран" каршы һөҗүм операциясе башлана. 23 ноябрьдә Калач шәһәрендә фашист көчләре чолгап алына.

Ноябрь аенда фашист һәм аларның союздашлары Кызыл Гаскәр тарафыннан боҗрага чолгап алына. Декабрь аенда фашист көчләрен юк итү буенчан "Боҗра" операциясе башланган.

Фашистлар үз операцияләрен декабрь аенда Манштейн җитәкчелегендә башлаганнар. Ләкин Родион Малиновский җитәкчелегендә 2 нче гвардия гаскәре Манштейн җитәкләгән алман гаскәренә боҗраны өзәргә бирмәгән. Алман көчләре бу уңышсыз операциядә 40 мең гаскәри югалтканнар, 25 декабрьдә Манштейн чигенгән.
1943 елның 22-26 гыйнварында Совет гаскәрләре Мамай Курганында берләшкән, 31 гыйнварда Константин Рокоссовский җитәкчелегендәге гаскәрләр Паулюсны һам аның ирәген (ставкасын) әсирлеккә алган. 1943 елның 2 февралендә бөтен фашист көчләре Сталинградта чигенә.

Сталинград сугышы - Икенче бөтендөнья сугышының иң зур хәрби-сәяси вакыйгасы. Сталинград сугышыннан соң Совет гаскәрләре хәрби инициативаны үз кулына алганнар. Сталинград сугышында җиңүне 1943 елда Англия, АКШ һәм бүтән антифашистик илләр союздашлары бәйрәм иткәннәр. Хәтта Бөек Британиянең патшасы Георг VI Сталинград шәһәренә бүләк итеп кылычын җибәрә. Кылычта болай язылган: "Нык корыч кебек Сталинград кешеләренә. Батырлылыгыздан таң калган Британия халкы, Бөек Британия патшасыннан. Георг VI"

СФ

SERG

LEX

УТЛЫ ЕЛЛАР КАЙТАВАЗЫ...

Бөек Ватан сугышында җиңүгә 70 ел

КАЛӘМНЕ КОРАЛ ИТЕП...

Бөек Ватан сугышында катнашкан татар язучылары һәм шагыйрьләре

Бөек Ватан сугышы елларында татар шагыйрьләре, Советлар Союзының барлык әдипләре белән бергә, немец басып алучыларына каршы көрәште, кулларына корал тотып та, каләмнәре белән дә актив катнашты, явыз дошманны Ватаныбыздан куып чыгаруда батырлыклар күрсәтте. Киләчәктә әсәрләр, героик саллы образлар тудыру өчен, рухи азык, рухи чыныгу тәрбиясенең югары мәктәбен үтте.

Һәр солдат кебек, шагыйрьләр дә Көнбатыш Европа илләрен гизгән керәшчеләр булдылар. Халыкны явыз дошманга каршы изге көрәшкә чакыру, фашистларның ерткычлыкларын бөтен дөньяга фаш итү, илебез солдаты, тыл батырлары күңелендә җиңүгә ышаныч тудыру, дошманга каршы ачы нәфрәт хисләре уяту эшләре әдипләргә йөкләнгән иде. Алар радиода эшләделәр, патриотик җырлар, шигырьләр, хикәяләр, повестьлар, пьесалар, сценарийлар яздылар. Үз әсәрләре белән күпмеңле армия аудиториясендә, колхозларда, клубларда, госпитальләрдә чыгышлар ясадылар... Фронтта һәм тылда… Көрәшнең алгы сафында һәркөнне алып барылган бу эш безнең күп әдипләребезнең иҗатын күрелмәгән югарылыкка күтәрде.

Җырым кала үткән юлымда...

АБДУЛЛА АЛИШ (Габдуллаҗан Габделбари улы Алишев) 1908 елның 15 сентябрендә элекке Казан губернасының Спас өязе (хәзерге Татарстанның Куйбышев районы) Көек авылында дөньяга килә. Мәктәптә уку елларында А.Алиш, фәннәрне бик яхшы үзләштерү белән бергә, драма һәм әдәбият түгәрәкләре, концертлар оештыру, стена газеталары, кулъязма журналлар чыгару кебек эшләрдә башлап йөрүче була, үзе дә шигырьләр, хикәяләр яза.1927 елның җәендә А.Алиш Казанга килә һәм Казан Җир төзү техникумында укый башлый. Техникумда уку чорында (1927—1930) аның әдәбият белән кызыксынуы тагын да үсә: ул әдәбият түгәрәкләренә йөри, техникумда кулъязма рәвешендә чыгып килгән «Кызыл төзүче» исемле газета һәм «Яңа белгеч» журналы редколлегиясенең члены була, техникум һәм яшьләр тормышы турында язган хәбәрләре белән республика көндәлек матбугатында күренә башлый. 1929 елда «Яшь ленинчы» газетасында «Аптул Алишев» имзасы белән аның «Әти, эчмә!» дигән беренче хикәясе басылып чыга. Аннан соң күп тә үтми, пионерлар тормышын, аларның җәмгыятькә файдалы хезмәттә катнашуларын һәм күңелле ял итүләрен тасвирлаган «Бозлар акканда», «Нәни кооператор», «Отряд умартасы» кебек хикәяләре дөнья күрә. 1937 елдан Бөек Ватан сугышы башланганга кадәр А.Алиш «Пионер каләме» (хәзерге «Ялкын») журналы редакциясендә һәм Татарстан радиокомитетында эшли. Аның балалар өчен «Отряд Флагы», «Дулкыннар», «Ант» исемле хикәя җыентыклары, «Йолдыз», «Кечкенә тоткын» исемле пьесалары (беренчесе А. Әхмәт белән бергә язылган) басылып чыга.Шулай да А.Алишны балаларның сөекле язучысы дәрәҗәсенә күтәргән жанр — әкиятләр. Бөек Ватан сугышы башлангач, А.Алиш 1941 елның июль аенда фронтка китә, солдат-радист сыйфатында, Орлов өлкәсендә барган каты сугышларда катнаша. 1941 елның 12 октябрендә Брянск шәһәре янында, Десна елгасы буенда чолганышта калып, фашистлар кулына әсир төшә. Ахырда ул Польшадагы Седльце шәһәренә, аннан Берлин янындагы Вустрауга килеп эләгә. Монда Муса Җәлил һәм аның көрәштәшләре белән очраша, алар белән бергә антифашистик оешмада эшли башлый. 1943 елның августында, яшерен оешманың эше ачылып, А. Алиш һәм башка җәлилчеләр кулга алыналар һәм фашист суды тарафыннан үлем җәзасына хөкем ителәләр. 1944 елның 25 августында 12 сәгать 12 минутта фашист палачлары Абдулла Алишны гильотинада җәзалап үтерәләр.

ФАТИХ КӘРИМ (Фатих Әхмәтвәли улы Кәримов) 1909 елның 9 гыйнварында элеккеге Уфа губернасының Бәләбәй өязе (хәзерге Башкортстан АССРның Бишбүләк районы) Ает авылында туа. 1922 елда абыйсы Габдулла Кәримов (шагыйрь Ярлы Кәрим, 1901—1937) аны Бәләбәй шәһәренә алып китә һәм педагогия техникумының хәзерлек группасына укырга урнаштыра. Монда ике ел укып, хәзерлек курсын тәмамлагач (1924), шул ук абыйсы ярдәмендә Казанга килә һәм бер ел Н.К.Крупская исемендәге яшүсмер балалар йортында тәрбияләнә. 1926 елдан республика газеталарында аның көндәлек темаларга, комсомол тормышына кагылышлы мәкаләләре, фельетоннары, соңга таба балалар өчен хикәяләре һәм шигырьләре күренә башлый (Ф.Кәримнең «Хәзер сезнең белән» исемле беренче шигыре «Кечкенә иптәшләр» журналының 1927 елгы 2 нче санында дөнья күрә). 1929 елдан 1937 елга кадәрге кыска вакыт эчендә аның ун китабы басылып чыга (икесе — проза, сигезе — шигъри җыентыклар): «Яшен яктысы» (1932), «Тавышлы таң» (1933), «Илле егет» (1934), «Аучылар» (1934), «Аникин» (1936). Ф.Кәримнең поэтик таланты аеруча Бөек Ватан сугышы чорында ачыла. Армиягә ул 1941 елның 30 декабрендә алына һәм 1942 елның февраленнән 1945 елның февраленә кадәр алгы сызыкта булып, солдат һәм взвод командиры сыйфатында, Мәскәү яныннан алып Көнчыгыш Пруссиягә хәтле сугышчан юл уза, Украинаны, Белоруссия, Карпатны азат итү сугышларында катнаша, ике тапкыр авыр яралана, шәхси батырлыклары өчен Кызыл Йолдыз ордены белән бүләкләнә. Ф. Кәрим сугыш чорында һәр буш минутын иҗат өчен файдалана. 1941—1945 еллар арасында ул тугыз поэма, ике повесть, бер драма әсәре һәм йөздән артык шигырь яза. Ф.Кәримнең бу елларда иҗат иткән лирик шигырьләре, «Гөлсем» (1942), «Идел егете» (1942), «Кыңгыраулы яшел гармун» (1942), «Пионерка Гөлчәчәккә хат» (1942), «Тирән күл» (1942), «Үлем уены» (1942), «Партизан хатыны» (1943), «Өмет йолдызы» (1944) поэмалары, «Тимер һәм тимерче» (1942) балладасы. 1945 елның 19 февралендә, бик җаваплы бер сугышчан заданиене үтәгәндә, кече лейтенант, взвод командиры Ф.Кәрим батырларча һәлак була. Аның гәүдәсе Көнчыгыш Пруссиядәге Кенигсберг (хәзерге Калининград) шәһәре янында күмелә.

ВАТАНЫМ ӨЧЕН

Бәлки, бу хат соңгы хатым булыр,

Иң дәһшәтле утка керәмен,

Шулай була калса, кояшны да

Мин сугышка керсәм, дошманымның

Йөрәгенә төзәп атамын;

Үзем үлсәм, балаларым кала,

Минем гомерем булып, Ватаным.

Кала дөнья, кала бар матурлык,

Ал чәчәкләр кала болында,

Чәчәкләргә төренеп, эзем кала,

Җырым кала үткән юлымда.

Үләм икән, үкенечле түгел

Бу үлемнең миңа килүе,

Бөек җыр ул – Бөек Ватан өчен

Сугыш кырларында үлүе.

ХӘЙРЕТДИН МӨҖӘЙ. Шагыйрь һәм прозаик, Бөек Ватан сугышы каһарманы Хәйретдин Мөҗәй (Мөҗәһит Хәйретдин улы Хәйретдинов) 1901 елның 26 мартында Башкортстан республикасының Туймазы районы Төрекман авылында туа. 18 яшендә Х.Мөҗәйне Кызыл Армиягә алалар һәм шул вакыттан соң аның бөтен гомере хәрби хезмәткә бәйле рәвештә уза. Ул озак еллар чик буе гаскәрләрендә хезмәт итә, Урта Азиядә басмачыларга, кулак бандаларына каршы көрәшә, 1938 елда Хасан күле янында япон самурайларына каршы барган сугыш хәрәкәтләрендә катнаша. Бер үк вакытта Х.Мөҗәй әдәби иҗат эше белән шөгыльләнергә дә вакыт таба: 20нче еллар ахырыннан башлап газета-журнал битләрендә аның хәрби тормышка, чик саклаучыларның көндәлек хезмәтенә багышланган һәм аларның уй-фикерләрен чагылдырган шигырьләре, очерк, хикәяләре еш басыла. 1932 елда аның Казанда “Мылтыклар” дигән беренче китабы чыга. Х.Мөҗәй Бөек Ватан сугышының беренче көннәрендә үк алгы сызыкка баса, полк командиры булып дәһшәтле бәрелешләрдә катнаша, кыюлык һәм шәхси батырлык үрнәкләре күрсәтә. Ләкин 1942 елның җәендә, Харьковка һөҗүм вакытында, Х.Мөҗәй командалык иткән полк дошман чолганышында кала һәм, айдан артыкка сузылган авыр бәрелешләрдән соң, исән калган авыр яралылар, шул җөмләдән подполковник Х.Мөҗәй, фашистлар кулына әләгә. Х.Мөҗәйне, башка совет әсирләре белән бергә, Германиягә озаталар. Ул әсирлектә дә фашизмга каршы көрәшен туктатмый: Мюнхен шәһәрендәге совет хәрби әсирләре лагеренда төзелгән антифашистик яшерен оешма җитәкчеләренең берсе була. Ләкин 1943 елның ахырында гестапо яшерен оешманың эзенә төшә, җитәкчеләрен Дахау концлагерена яба һәм, озак газапланулардан соң үлемгә хөкем итә. 1944 елның 4 сентябрендә фашист палачлары атып үтергән туксан ике Дахау тоткыны арасында шагыйрь, язучы, совет офицеры – подполковник Хәйретдин Мөҗәй дә була.

МУСА ҖӘЛИЛ. Татар халкының бөек улы, герой -шагыйрь Муса Җәлил (Муса Мостафа улы Җәлилов) 1906 елның 15 февралендә хәзерге Оренбург өлкәсе Шарлык районы Мостафа авылында дөньяга килә. 1913 елда Мусаның әтисе Мостафа абзый, ишле гаиләсен ияртеп, Оренбург шәһәренә күчә. Муса алты яшеннән авыл мәктәбенә укырга керә, гаилә шәһәргә күчкәч, укуын «Хөсәения» мәдрәсәсендә дәвам иттерә. Шигырьләр язып, аларны мәдрәсәдәге кульъязма журналга урнаштыра бара. Муса, бу мәктәпнең алдынгы укучыларыннан булып, озакламый шәһәр комсомол оешмасына член булып керә. 1919 елның октябрендә, Оренбург шәһәре Дутов гаскәрләре тарафыннан камап алынган чорда, «Кызыл йолдыз» газетасында унөч яшьлек М. Җәлилнең «Бәхет» исемле шигыре басылып чыга. Шуннан соң аның революция, көрәш рухы белән сугарылган романтик шигырьләре матбугат битләрендә еш күренә башлый. 1919 елның декабрендә М. Җәлил туган авылы Мостафага кайта һәм мәктәп балаларын, яшүсмерләрне бердәм оешмага туплау буенча культура-агарту эшләре алып бара. 1922 елның көзендә М. Җәлил Казанга килә. Башта ул «Татарстан» газетасы редакциясендә эшли, ә 1923 елдан Татрабфакта укый башлый. Рабфакта төрле фәннәрнең нигезләре белән танышу, алдынгы яшьләр, язучылар арасында кайнау М. Җәлилнең фикри үсешенә һәм иҗат активлыгына уңай йогынты ясый. Газета-журналларда аның бер-бер артлы шигырьләре, мәкаләләре басыла, 1925 елда исә «Барабыз» исемле беренче шигъри җыентыгы дөнья күрә.

1941 елның июль аенда М. Җәлил армиягә алына. Башта ул Казан гарнизоны хәрби частендә рядовой кызылармеец булып хезмәт итә, аннары Курск өлкәсендәге политработниклар әзерли торган алты айлык курсларга укырга җибәрелә. Ул Төньяк-көнбатыш фронтта чыга торган «Отвага» исемле газетаның алгы сызыктагы хәрби корреспонденты итеп билгеләнә. 1942 елның июнендә Волхов юнәлешендә барган канлы сугышлар вакытында, аларның часте чолганышта калып, М. Җәлил каты яраланган хәлендә дошман кулына эләгә. 1944 елның 25 августында Плетцензее төрмәсендә унбер җәлилченең гомере өзелә. 1956 елның 2 февралендә СССР Верховный Советы Президиумы Указы белән Муса Җәлилгә Ватан сугышы чорында күрсәткән тиңдәшсез ныклыгы һәм батырлыгы өчен Советлар Союзы Герое исеме бирелде, ә әсирлектә тудырган поэтик иҗаты — бөтен дөньяга билгеле мәшһүр «Моабит дәфтәрләре» Ленин премиясенә лаек булды.

ҖЫРЛАРЫМ

Җырларым, сез, шытып йөрәгемдә,
Ил кырында чәчәк атыгыз!
Күпме булса сездә көч һәм ялкын,
Шулкадәрле җирдә хаккыгыз!

Сездә минем бөтен тойгыларым,
Сездә минем керсез яшьләрем.
Сез үлсәгез, мин дә онытылырмын,
Яшәсәгез, мин дә яшәрмен.

Мин кабыздым җырда ялкын итеп
Йөрәгем һәм халык кушканны.
Җырым белән дусны иркәләдем,
Җырым белән җиңдем дошманны.

Алдый алмас мине түбән ләззәт,
Вак тормышның чуар пәрдәсе.
Шигыремдәге чынлык, ут һәм сөю
Яшәвемнең бөтен мәгънәсе.

Үлгәндә дә йөрәк туры калыр
Шигыремдәге изге антыма.
Бар җырымны илгә багышладым,
Гомеремне дә бирәм халкыма.

Җырлап үттем данлы көрәш кырын,
Җырлап килдем тормыш язьма.
Соңгы җырым палач балтасына
Башны тоткан килеш языла.

Җыр өйрәтте мине хөр яшәргә
Һәм үләргә кыю ир булып.
Гомерем минем моңлы бер җыр иде,
Үлемем дә яңрар җыр булып.

ГАДЕЛ КУТУЙ. Гаделша Нурмөхәммәт улы Кутуев 1903 елның 28 ноябрендә элекке Саратов губернасының Кузнецк өязе (хәзер Пенза өлкәсенә керә) Татар Кынадысы авылында туа. Мәктәптә уку белән бергә, ул шәһәрдәге эшче клубларының берсендә күренекле рус язучысы Александр Неверов оештырган әдәби түгәрәккә бик актив йөри. 1920 елда унҗиде яшьлек Кутуй Казанга килә һәм Казандагы татар-башкорт хәрби мәктәбендә әдәбият укытучысы булып эшли башлый. 1923 елгы «Безнең юл» журналында «Яшь футурист шагыйрь» дигән баш белән Г. Кутуйның бер бәйләм шигырьләре басылып чыга. Г. Кутуйның бу еллардагы әдәби иҗат эшчәнлеге гаҗәп күпкырлы. Ул шигырьләр, хикәяләр, пьесалар яза. Үз чорының төрле әхлакый проблемаларына багышланган «Балдызкай» (1926), «Күк күгәрчен» (1929), «Җавап» (1929) һәм «Казан» (1927) исемле пьесалары Татар дәүләт академия театры сәхнәсендә уйнала. «Солтанның бер көне» (1938) повесте, «Вөждан газабы» (1939), «Нишләргә?» (1940), «Илһам» (1941), «Рәссам» (1941) кебек хикәяләре, «Талантлар Вабаны» (1937) поэмасы.1935 елда Г.Кутуйның «Тапшырылмаган хатлар» повесте басылып чыга.

Бөек Ватан сугышы башлану белән Г. Кутуй үзенең язучылык сәләтен дошманны җиңү өчен көрәшкә багышлый: патриотик шигырьләр, публицистик мәкаләләр, хикәяләр яза. 1942 елның июнендә ул үзе дә фронтка китә, Сталинградны саклаучы Дон фронтының авыр гвардия миномет бригадасы политбүлегендә хезмәт итә. Идел буендагы мәгълүм тарихи җиңүгә турыдан-туры катнашкан өчен аны «Батырлык өчен» һәм «Сталинградны саклау өчен» медальләре белән бүләклиләр. Сталинградтан соң Г. Кутуй үзе хезмәт иткән гвардия бригадасы составында Волхов, Брянск, Великие Луки шәһәрләрен азат итүдә катнаша. Авыр һәм мәшәкатьле солдат хезмәтен башкару белән бергә, ул иҗат эшен дә дәвам иттерә: фронт газеталарында хәбәрләр, мәкаләләр бастыра, әдәби монтажлар төзи, 1944 елда, Казанга вакытлыча иҗади ялга кайткач, балалар өчен «Рөстәм маҗаралары» исемле мәгълүм повестен («хыялый роман») яза. 1944 елның көзендә Г. Кутуй Беренче Белоруссия фронтында чыга торган «Кызыл Армия» газетасы редакциясенә күчерелә. Шушы ук чорда әдипнең ил азатлыгы өчен көрәшүче совет солдатының изге хисләрен сәнгатьчә югарылыкта яңгыраткан атаклы «Сагыну» нәсере иҗат ителә.1945 елның язында Г. Кутуй, сәламәтлеге бик начарланып, хәрби госпитальгә эләгә һәм, шул авыруыннан терелә алмыйча, 1945 елның 15 июнендә Польшадагы Згеш шәһәрендә вафат була.